

DISKRIMINERINGEN

Høringsuttalelse NOU 2022:21

Strafferettslig vern av den seksuelle selvbestemmelsesretten — Forslag til reform av straffeloven kapittel 26

Fra Stopp Diskrimineringen

Stopp Diskrimineringen avgir med dette vårt høringssvar til NOU 2022:21.

Innledningsvis vil vi vise til vårt innspill 31.5.2021 til Straffelovrådet.

I innspillet ber vi Straffelovrådet se spesielt på behovet for å endre/presisere lovverket med bakgrunn i funn fra bl.a. rettspraksis som tyder på at **§ 295 b): å utnytte noens psykiske lidelse eller psykiske utviklingshemming dersom forholdet ikke rammes av § 291** som var ment å gi utsatte grupper styrket vern.

Som vi påpeker ser det ut til at § 295 fortsatt blir brukt i stedet for voldtekstparagrafen § 291, til tross for henvisningen til § 291 som ble lagt inn i ny straffelov i 2015, nettopp for å motvirke nedsubsumsjon.

Konsekvensen av en slik lovanvendelse er at voldtekt mot særlig utsatte funksjonshemmede blir straffet mildere enn mot andre voldtekts ofre.

Samtykke må innebære at «bare ja er ja»

Straffelovrådet foreslår en voldtektsbestemmelse som legger til grunn at man er seksuelt tilgjengelig frem til man sier eller uttrykker et nei.

Vi mener det er en helt feil tilnærming til hva som må legges i et fritt samtykke som innebærer at en person er seksuelt utilgjengelig frem til det foreligger et ja.

Norge har fått kritikk av voldtekstlovgivningen gjentatte ganger fra CEDAW-komiteen og også fra GREVIO som henholdsvis overvåker FNs kvinnekonvensjon **CEDAW** og **Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner Istanbulkonvensjonen**. Norge har blitt anbefalt å innføre en modell som ivaretar selvbestemmelsesretten på en måte som ikke skyver skylden over på offeret, og som sikrer at terskelen for å bli omfattet av det strafferettslige vernet mot voldtekt, ikke er så høy at det etableres et hierarki av voldtekts ofre på grunnlag av funksjonsevne.

Vi minner om GREVIOs kritikk og anbefaling til Norge i 2022¹

189. GREVIO welcomes the advancement of discussions surrounding consent. It however notes with concern that under the Norwegian Criminal Code certain forms of sexual violence are punishable with lesser sanctions

¹ GREVIO/Inf(2022)30 - GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention)

where unequal power dynamics between the perpetrator and the victim may seriously hinder the latter's ability to give informed consent. Such circumstances include the exploitation of a relationship of trust or dependency, the victim's mental illness or the vulnerable situation of a person under 18. GREVIO warns against the creation of a hierarchy of victims on the basis of their characteristics, such as age, helplessness, dependence, disability or other things, and calls for appropriate legislative measures to send the message that rape is rape. Where the circumstances of the act are particularly violent, abusive and traumatising, aggravating circumstances should be applied to ensure a sanction commensurate with the gravity of the act.

190. GREVIO urges the Norwegian authorities to amend the criminal legislation on sexual violence and rape to ensure that provisions are firmly rooted in the lack of freely given consent as required by Article 36, paragraph 1, of the Istanbul Convention. GREVIO further urges the Norwegian authorities to ensure appropriate sanctions for all sexual acts without the consent of the victim, irrespective of personal characteristics.

Etter vår mening er den eneste måten å oppfylle internasjonale forpliktelsen på å velge en modell som er basert på at **“bare ja er ja”**.

Vi mener straffelovrådets forslag opprettholder dagens uklarheter om ansvar for ikke å bli utsatt for voldtekt, og viderefører svekket rettssikkerhet for særlig risikoutsatte funksjonshemmede.

FNs konvensjon om funksjonshemmedes rettigheter, CRPD – likhet for loven, lik tilgang til rettsmidler, bevisstgjøring og opplæring av straffeapparatet, jf. art 12, 13, 16 og 8.

Stopp Diskrimineringen vil minne om at Norge ikke bare er forpliktet av FNs og Europarådets konvensjoner, men også av FNs konvensjon om funksjonshemmedes rettigheter, CRPD.

Vi vil berømme Straffelovrådet for å vektlegge retten til selvbestemmelse etter artikkel 12, og støtter deres poengtering av at lovgivningen ikke fratar personer med utviklingshemning deres selvbestemmelsesrett.

Vi vil minne om at CRPD-komiteen i sin tilbakemelding til Norge i 2019², uttrykker bekymring for rettssikkerheten til funksjonshemmede, og kommer med flere anbefalinger for å sikre oppfyllelse av artikkel **16 Frihet fra utnyttning, vold og misbruk** og artikkel **13 Tilgang til rettssystemet**.

Spesielt viser vi til følgende anbefalinger som kom som følge av bekymringsverdige forhold og mangler som vi tok opp i sivilsamfunnets Alternative rapport til CRPD:

Artikkel 13

22. (a) Sikrer prosessuell og alderstilpasset tilrettelegging i rettsvesenet og hos politiet og påtalemyndigheten,

Artikkel 16:

27. (b) Etterforske alle påstander om vold og misbruk, herunder seksuelt misbruk, av mennesker med nedsatt funksjonsevne, spesielt kjønnsbasert vold mot kvinner og jenter med nedsatt funksjonsevne, særlig de med psykososiale funksjonsnedsettelse eller psykisk utviklingshemning, sikre at overtrederne straffeforfølges og idømmes hensiktsmessige sanksjoner, og sikre at ofre har tilgang til umiddelbar beskyttelse og støttetjenester samt informasjon, herunder allmenne hjelpetjenester og krisesenter, og klagemekanismer og

² Avsluttende merknader til Norges første rapport. Vedtatt av komiteen på dens 21. sesjon (11. mars – 5. april 2019).

erstatning, uten diskriminering, herunder individuelt tilrettelagt støtte for å hindre at de nektes rimelig tilrettelegging,

Artikkel 8

14. Komiteen anbefaler at konvensjonsparten, i samarbeid med funksjonshemmedes organisasjoner, utvikler og gjennomfører nyskapende offentlige bevisstgjørings- og utdanningsprogrammer for media, offentlige tjenestemenn, dommere og advokater, politiet, sosialarbeidere og allmennheten, med sikte på å øke bevisstheten om og fremme menneskerettighetsmodellen for funksjonsnedsettelse, og bekjempe negative stereotyper, fordommer og språk om mennesker med nedsatt funksjonsevne i samfunnet, herunder inkludering på grunn av seksuell orientering og kjønnsidentitet. KUD,JD

Stopp Diskrimineringen har i mange år tatt opp behovet for å styrke rettssikkerheten til funksjonshemmede i saker som gjelder vold (særlig hatkriminalitet) og seksuelle overgrep, jf. CRPD artikkel 16.

Til tross for at vi har fått gjennomslag for en lovgivning som i prinsippet burde sikre at like saker behandles likt, viser det seg at dagens lovanvendelse resulterer i at ingen dømmes for hatkriminalitet og at knapt noen dømmes for voldtekt, dersom offeret har en funksjonsnedsettelse.

Lovanvendelse henger nøye sammen med straffeapparatets oppfyllelse av sine forpliktelser til å ha tilstrekkelig kunnskap og sikre tilstrekkelig tilrettelegging og bistand.

Det har vist seg at etterforskningen ofte er for dårlig i saker om seksuelt misbruk og overgrep, særlig når misbruk og overgrep skjer i «lukkede rom» (institusjon og institusjonsaktige boliger), eller ikke settes i gang, bl.a. har flere politidistrikter blitt funnet skyldig i brudd på Likestillings- og diskrimineringsloven (og tidligere Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven), for å ikke ha sikret tilrettelagt avhør mm³.

Norge er forpliktet til opplæring av straffeapparatet jf. artikkel 13.2 og 16.1.

Artikkel 13.2:

2. For å bidra til å sikre effektiv tilgang til rettssystemet for mennesker med nedsatt funksjonsevne, skal partene fremme passende opplæring for dem som arbeider innenfor rettspleien, herunder politi og fengselsansatte.

Artikkel 16.1:

1. Partene skal treffe alle egnede lovgivningsmessige, administrative, sosiale, opplæringsmessige og andre hensiktsmessige tiltak for å beskytte mennesker med nedsatt funksjonsevne mot alle former for utnyttning, vold og misbruk, både i og utenfor hjemmet, herunder kjønnsbasert utnyttning, vold og misbruk.

Vi forventer at norske myndigheter i samarbeid med oss og andre NGOer får på plass opplæringsprogrammer for politi, advokater, dommere som sikrer at funksjonshemmedes rettssikkerhet ivaretas fullt ut i samsvar med CRPD og andre menneskerettslige forpliktelser.

Seksuell utnyttelse av særlig risikoutsatte grupper utgjør straffeskjerpende omstendigheter

Straffelovrådets forslag til ny § 293 første ledd bokstav b som skal erstatte dagens § 295 første ledd bokstav b om seksuell utnyttelse pga.: «psykisk lidelse eller psykisk utviklingshemming», viderefører i stor grad dagens særbestemmelse og strafferammen er uendret.

³ Se bl.a. DN sak 20/98 og 20/99.

Etter vår oppfatning, vil den nye lovteksten ikke sikre rettssikkerhet på grunnlag av funksjonsevne.

De forhold som vektlegges, understreket i sitatet nedenfor, taler ikke for at strafferammen skal være lavere, sitat s. 191:

Etter rådets syn bør det ikke være tilstrekkelig for at en handling skal kunne straffes som seksuell utnyttelse, at fornærmedes evne til å motsette seg den seksuelle omgangen er svekket eller noe begrenset. Som et minimum bør det kreves at fornærmedes forutsetninger for å velge om han eller hun vil delta i den seksuelle omgangen, er vesentlig begrenset. I tillegg må det kreves at gjerningspersonen utnytter fornærmedes tilstand på en hensynsløs eller klart klanderverdig måte for å skaffe seg den seksuelle omgangen.

Tvert imot, mener vi at bestemmelsen strider mot menneskerettslige forpliktelser til å sikre likhet for loven uavhengig av funksjonsevne.

Vi vil vise til artikkel 46 c) i Istanbulkonvensjonen om straffeskjerpende omstendigheter:

Artikkel 46 bokstav c:

c. *den straffbare handlinga vart utført mot ein person som var sårbar på grunn av særlege omstende;*

Vi viser videre til straffelovens § 77 i) som taler for at seksuell utnyttelse på disse premissene må regnes som straffeskjerpende omstendigheter, ikke formildende.

Vi minner om GREVIOs advarsel, sitert ovenfor, om å etablere et offerhierarki basert på personlige kjennetegn som alder, avhengighet, funksjonsnedsettelse.

Evaluering etter lovendring

Til slutt vil vi understreke at dersom Straffelovrådets forslag vedtas, er det viktig at henvisningen til den nye voldtektsparagrafen § 294 opprettholdes, inntil vi har sett gjennom rettspraksis at den nye lovteksten fungerer etter hensikten til lovgiver.

Vi vil også minne om at vi har etterspurt en evaluering av lovanvendelsen med någjeldende lov, uten å få gjennomslag, til tross for anbefalinger fra CEDAW-komiteen etter høring om Norges 9. rapport, og fra CRPD-komiteen i 2019 etter Norges første høring.

Vi vil derfor understreke at det er behov for å følge nøye med på hvordan ny lovtekst påvirker selve lovanvendelsen.

Endring av begrepsbruk – fra medisinsk modell til sosial modell

Som det fremgår av NOU 2022:21 tok vi i vårt innspill opp behovet for at begrepsbruken i lovverket følger krav om endring av perspektiv fra medisinsk til menneskerettslig. Begreper som «psykisk lidelse» og «psykisk utviklingshemming» bør byttes ut med begreper som tydeliggjør at det er mennesker med nedsatt funksjonsevne, ikke syke, loven faktisk skal verne.

I tråd med CRPD, er det ikke *medisinske diagnoser og tilstander* som definerer hvem som er særlig risikoutsatt for *hensynsløs eller klanderverdig utnyttelse på grunn av vesentlig begrensede forutsetninger*. For å bringe loven i samsvar med moderne begrepsbruk anbefaler vi at begrepene «psykososial» og «kognitiv funksjonsevne» brukes i loven. Begrepet kognitiv er videre enn begrepet utviklingshemming, og når vi anbefaler det, er det fordi vi mener det kan være andre grupper som stiller likt i denne type situasjon og vil kunne falle inn under personkretsen. Det må avgjøres i hvert enkelt tilfelle.

